

СПЕЦИФІКА ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ АНТРОПОНІМІВ РОМАНУ «СВІТОВАН» МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ

Анотація. У статті досліджується семантико-стилістичний потенціал літературно-художніх антропонімів як компонентів художньо-образної системи роману «Світован» Мирослава Дочинця, подається опис літературних антропонімів.

Ключові слова: антропосистема, літературно-художній антропонім, вічник, світ, світован.

Світ Дочинцевих романів – світ мудрих людей. У тематичному та ідейному спрямуванні творів Мирослава Дочинця рельєфно виявляються філософські погляди і характер світосприйняття автора та його персонажів. Автор порушує одвічні теми буття, всесвіту, матерії і «невмирущості нашої душі». Зрозуміло, що опирається автор на світогляд українського народу й на літературні традиції його попередників. Це позначається і на специфіці ономастикону.

Назви літературних героїв сучасних українських письменників були предметом зацікавлення багатьох дослідників (Ю. Карпенко, М. Мельник, Л. Белей, Л. Масенко, Г. Лукаш та ін.).

Ми дослідили назви літературних героїв у романах М. Дочинця «Лис у винограднику» [2], «Вічник. Сповідь на перевалі духу» [1], «Криничар. Діяріюш найбагатшого чоловіка Мукачівської домінії» [4], «Горянин», звернули увагу на метафоричність назв романів автора [3].

Об'єктом нашого дослідження є літературно-художні антропоніми (надалі ЛХА) роману М. Дочинця «Світован».

Метою нашої статті є дослідження семантико-стилістичного потенціалу літературно-художніх антропонімів як компонентів художньо-образної системи твору; наше завдання – описати літературні оніми, розкрити їх інформаційний заряд.

М. Дочинець називає своїх героїв оригінальними іменами-неологізмами, у яких закладено глибокий філософський зміст, розкриття характеру персонажа, його світобачення.

У багатьох творах автор порушує тему світла. Про це багатозначно говорять герої романів. Оскільки ця проблема турбувала автора, кристалізувалася, то й виплеснулася цілим романом, де образ зітканий з добра, тепла, світла. І ймення його – Світован.

Авторським неологізмом є назва **Світован** з роману «Світован. Штудії під небесним шатром». За словами автора: «Світован означає той, хто перейшов світ і далі знаходиться в дорозі до самого себе. Це третя історія про життя Андрія Ворона» [9]. Головний герой – чоловік «карпатського гарту», який розуміє цей світ і себе у ньому, має відповіді на вічні питання буття. Назва роману (як і

героя) оточена конотативним ореолом і виконує символічну функцію. Навколо цього імені «створюється свого роду смислове поле, необхідне й достатнє для виявлення численних конотативних супроводів, додаткових значень, асоціативно-оцінних і образних рядів» [10, с.115].

В основі слова **Світован** є корінь *світ*. В українській та деяких інших слов'янських мовах назва *світ* етимологічно пов'язана зі світлом, тобто з видимим, реальним, з дійсністю. За тлумачним словником дізнаємося, що це слово багатозначне. Світ – це 1) «те саме, що світло, 2) сукупність усіх форм матерії як єдине ціле; всесвіт, 3) окрема частина всесвіту, 4) Земна куля, Земля з усім, що на ній є. // Усе живе, все навколишнє; все, що оточує людину. // Оточення – суспільство, люди» та ін. [5, с. 1298]. Термін часто вживається для означення суми людського досвіду та історії, людського стану взагалі. У «Світовані» ми знаходимо відповіді на вічні питання людського буття.

Друга частина слова світован – ван – «титул правителів держав або князівств у Китаї, Корей у давнину та середні віки» [5, с. 111]. Виходить, що світован – правитель світу, господар світу, світла.

Світован несе світло іншим: радить, допомагає пізнавати світ і сприяє людям у лікуванні й очищенні душі. Сам образ світлий, добрий, до нього тягнуться інші. Таким він постає перед читачем з портрета художника: *«Його свіже, як промиті дійки, лице, його піднесене чоло, проникливі, мудрі очі... Вони завжди неспішно й чітко затримувалися на тому, що споглядали. ...Спочатку сиві патли чуприни й бороди, потім очі і, нарешті, вуста...»* [6, с. 8].

Відомо, що «ідея світла дуже давно відіграла велику роль у світогляді людей. Зв'язок людського життя з сонячним світлом відчувався людиною з глибокої давнини. Значно пізніше спостереження і відчуття цього зв'язку були узагальнені в усних і письмових трактатах. У Біблії ідея світла визначальна для всього стущого. Світло в перший день творіння стало символом добра» [8, с. 78].

Людська душа постійно потребує єднання зі світом, адже вона – часточка природи, всесвіту. Автор розповідає, що люди називали героя **Вічником**, «а сам він себе – Світованом». Назва Вічник теж має стосунок до всесвіту, вічності. Письменник розкриває дивовижний світ персонажа: «Так

ось хто він, цей мудрий мовчун... Чоловік, що носить у собі жадібність до природи. Проблиснула мені вузька шпарина в новий світ людської сутності. Власне це був окремий світ, особливий у своєму самонаповненні. Світ у світі. Світ Світована» [6, с. 54]. Цей світ – це єдність природної та суспільної дійсності, зумовленої практичною діяльністю. Сама категорія «світ» визначає не тільки природні, об'єктивно-матеріальні особливості, а передусім особливості людського практично-діяльного відношення до себе і умов свого існування. Таким чином, світ Світована – це універсальна предметність, в якій він самовизначається як суб'єкт діяльності, котрий створює власний світ – світ свого буття. Про це автор буде оповідати і у «Синьому зошиті»: «Непросторовий світ я шукав, а світ у собі» [7, с. 52].

Персонаж називає себе «**бродником світу**», Світованом, тим, «що перейшов світ», йде далі, і весь час «в дорозі до самого себе». Людина все життя вчиться, удосконалюється, бере все найцінніше з довкілля: «Моя борода не в млині побіліла... Сталося так, що світ без людей відкрив мені свої двері. І я увійшов, щоб прийняти його порядок... Природа відкрила мені мудрість устрою і вічність її плину. Може тому, що я не втручався, не змінював її. Я змінював себе, вирівнював свою натуру під її устрій» [6, с. 73].

З оволодінням природою, ускладненням суспільних відносин і зв'язків зміст поняття про світ поглиблюється, збагачується, а його межі розширюються. Не відділяючи себе від природи, Світован каже: «Бо я Світован. Що світ – те і я» [6, с. 97], тому вміє читати «потаємну книгу відкритого для нього світу». До сфери практичної діяльності Світован включає не тільки предмети безпосередньо близької природи, й поглиблює знання про Всесвіт («Звички світу, який він обійшов, прилипли до нього» [6, с. 116]). Оскільки світ вічний, то справи, які робить людина для нього, вічні також. І Світован це розуміє: «Світ приймав нас у свої обійми. Я ставав світованом. Наближався до розуміння, що ключ до удачі – се не ловити, а кидати, не брати, а давати. А перегодом дійшов і вищої правди: все, що ти встиг зробити для цього світу, ніщо не забере. Навіть смерть» [6, с. 78]. Герой знає, що світ створив Бог – «Світотворчий Мистець», і відводить Йому важливу роль – берегти той світ. «І коли б мене запитали: «Ти називаєш себе Світованом, бо перейшов світ, то скажи: що є людина, що є світ?» – я б відповів «Се ми і є, і се наш світ. І тому Господь нас не судить і підтримує наш крихкий світ обома руками» [6, с. 112].

Автор по-різному називає діда Андрія, але всі назви також загальні: «**бродник**» світу («Я зачарований бродник світу. Світован» [6, с. 61]), **мандрівець** («Я теж мандрівець, світован. Ношу свою материзну в душі» [6, с. 215]), **вічник** (вічно блукає світом), **цілитель** («робив аналізи, сходу ставив діагнози»), **садівничий** («В пориві захоп-

лення якимось я назвав його старим книжним словом – садівничий. Садівничий у нас Один... Я хіба що служебник саду. Себто слуга» [6, с. 185]), **дідо-всевідо** («Дідо-всевідо, як із казки виїшов» [6, с. 16], «цей дідо-всевідо знав все, і не було на те ради» [6, с. 139]), **родимець світу** («Світован. Родимець світу. Чоловік, що позбувся свого фальшивого «я» [6, с. 221]).

Світован, як каже журналіст, «бачив крізь ніч і чув крізь дощ», «сам нічого не писав, але бігцем читав потаємну книгу відкритого для нього світу». Як бачимо, Світован – людина з особливим даром, але автор ні разу не назвав його знахарем, хоч він лікує травами людей. Ми знаємо, що знахар розуміє мову звірів, птахів, рослин. А Світован якраз дуже добре в цьому орієнтується. У романі «Вічник» головний герой і відун, і знахар, і характерник. Ми у романі «Світован» зафіксували назву **баїльник** («Баїльниками називав він характерників. Себе до них не відносив: «Вони зчаста слово з темноти беруть і виносять на світло, а я зі світла його несу в темноту. Від страждання – до терпіння. Від досвіду – до надії...» [6, с. 124]). Отже, він той, хто несе світло надії іншим.

Назва Баїльник у гуцульських говірках уживається зі значенням – людина, яка лікує різними традиційними, немедичними засобами, переважно замовлянням». Знахар-баїльник у своїй діяльності поєднував знання цілющих властивостей рослин та знання обрядових вербальних текстів (замовлянь). Ця категорія, до речі, є найпоширенішою та найпопулярнішою серед горян, оскільки, на думку бойків, баяли від усього: укусу гадина, хвороби, рожі, «злого ока». Отже, поняття «баїльник є певною мірою універсальним, тому що поєднує в собі і знахаря, і ворожбита, і чарівника» [12].

У книзі «Синій зошит» Мирослав Дочинець збере до купи «кристали днів світлячків» і вложить в уста карпатського старого, Вічника, Світована – того, хто «на дорогах світу світив собі та іншим». У цій книзі є ще одне цікаве слово, яким можна назвати Світована – **світець**. Світець – палаюча скіпка, «старовинний пристрій для освітлення, що має вигляд підставки, в яку вставлялася скіпка» [5, с. 1299] («Світець! Мідний кусник простенької служби. Мене вже тогди називали Світованом, обходчиком світу. І тепер, провалюючись у сон спасенний, позазорив я на мить службі світця – дрібного смиренного носія світла і тепла» [7, с. 125]). Зрозуміло, що світець – дуже малий носій світла, але все одно – носій.

Серед усіх цих назв М. Дочинець вибирає назву світован. Вона, незвична, нова, нетрадиційна, стає центром твору. Світована можна назвати і Світоманом за надмірну любов до навколишнього світу, або тим, кого манить (вабить) світ, бо він прекрасний («І сонце сіяє, і мир Божий красен!» [6, с. 116]).

У романі «Світован», до речі, як і в інших романах М. Дочинця, не обходиться без символічної

функції води. Якщо у «Вічнику» та «Криничарі» вода – символ вічності, носій самого життя, у «Горянині» – головний персонаж, то у «Світовані» – джерело енергії, з якого народжується мова. Автор пише: «Це була його природна, питома, жива бєсїда, що нуртувала самопливом, як бігуча вода з головиці-джерела» [6, с. 111]. «І я віддався цій розкоші, цій владі слова, поплив у її річищі – без берегів, без маяків і відчуття глибин» [6, с. 113]. Світован називає давні слова скарбами вічності, «ті слова не просто мова, а наша родова сила, наші захисні лати, наш духовний хребет» [6, с. 189].

Юний журналіст «опиняється віч-на-віч з Вічником, його мудрими сентенціями, які відкриваються на фоні природи» [9]. Він розповідає, що йому залишалося слухати і вірити. («Тоді я ще не знав, що цей чоловік поважного віку, але без слідів часу на обличчі, говорить не пустопаи; що світ не раз і не двічі брав його у залізні кліщі. І то не один світ» [6, с. 24]). Гострий на слово Світован сам є невичерпним джерелом, з якого, як зізнається журналіст, і йому «поталанило черпати».

Крім метафоричної назви Світован є у романі й називання героя за іменем. Молоді люди називають його дідом Андрієм (за поважний вік), люди старші – то Андрійком, то солодким Андрієм («Та де здоровий, солодкий Андрію!» [6, с. 43]; «Конина в роботі, Андрійку» [6, с. 44]). Автор залишив ім'я прототипа Андрія Ворона без змін. За словником імен Л. Скрипник, Н. Дзятківської дізнаємося, що ім'я Андрій в перекладі з грецької мови означає «мужній, хоробрий» [11, с. 38]. А Світован таким і є. Він мужньо долав труднощі в житті, справлявся з ними сам і допомагав іншим.

У романі «Світован» є два головні герої: Світован і безіменний журналіст, який пізнає світ з допомогою Вічника. Автор називає його апелятивами: молодий, хлопець, журналіст, приятель Толі тощо. Неважко в юному медійникові впізнати самого автора.

Не обходиться М. Дочинець без другорядних героїв. Їх небагато, але вони допомагають розкрити образ Світована повніше. Це можуть бути персонажі, про яких герой тільки згадує, і ті, з якими спілкується тепер.

Серед імен персонажів, що називають верховинський люд, знаходимо такі ЛХА: **Федьо, Ілько, Штефан, Беца, Іван, Митро, Юра, Марта, Оля, Рудьо**. Деякі з них мають характерні діалектні риси, що є специфічними для називання закарпатців, і засобом творення українського регіонального колориту. Більшість із них виконують називну функцію. До декотрих автор подає пояснення. Напр.: **Рудьо** («Рудьом покликався, бо у самого на голові ціла копиця горіла. ...Як-но увидів її, очі зализалися, як волосся. Ніби за вогнем прийшов» [6, с. 145]). На характер персонажів, їх мудрість іноді вказують апелятиви і прикладки: добрий **Микула** («Він вріс душею у свою землю. Вона йому помагає. Доброму чоловіку продовж, Боже, віку» [6,

с. 106]), мудряк **Юра** («Здоров, мудряку Юре! ...Що ви сього разу собі вигадали?» [6, с. 88]), **Ілько-рознамака** («Ілько-рознамака се знав. Тому й притулює свою хижу до соляної скали» [6, с. 42]).

У романі «Світован», до речі, як і у романі «Горянин», ми не зафіксували прізвиськ героїв. Виділяються два прізвиська: **Скурпульон** та **Студена Марта**. ЛХА **Скурпульон** утворився від назви жука, скоріш за все – скорпіона, так студенти називали коменданта гуртожитку. («Біля вахтерського бюрка стояв цибатим журавлем Скурпульон. Так ми поза очі називали відставника-коменданта. Після того, як він біля кімнати аспірантів-біологів знайшов якогось химерного жука, настромив його на сірничину і бігав коридорами: «Скурпульон! Скурпульон! Обнагелі до крайності умнікі. Ужо скурпульонов розводять в гуртожиті!» [6, с. 11 – 12]).

ЛХА **Студена Марта** належить героїні, на чю долю випало багато випробувань: втрачене кохання, Сибір, будівництво храму. Вона побіліла від бід. Автор пояснює, чому її звали Студеною: «Чому, кажеш, Студеною її кликали? Очі теплі, руки гарячі, а сама – Студена. То пожадливе чоловіцтво її так охрестило. Як змиритися: вольна і пригожа жона, а нікому не давалася! Вона й по тюрмах, розказувала мені, своє дівочтво стерегла. Ножем і зубами вборонялася. І принесла свою честь під підвалини сього храму...» [6, с. 147 – 148].

Серед національно значущих ЛХА, крім українських найменувань, знаходимо й антропоніми характерні для інших антропосистем. Оскільки книги М. Дочинця «Многії літа, благії літа», «Вічник» і «Світован» – три історії одного життя, то вони поєднані не тільки головним героєм, але й другорядними. Блукаючи світом, персонаж знайомиться з тямущими людьми, які допомагали йому пізнавати довкілля, виживати і жити, світити іншим. До таких людей належить румунський аптекар **Джеордже Вадаску** («Та я його розговорив, бо замолоду дістав добру школу фльори в румуна Джеордже Вадаску. В Трансільванії» [6, с. 50] «Поважний Джеордже, мій милостивець у скруті, відкрив мені розуміння, що чоловік і трава – се одне сродне. Одним соком напоєне» [6, с. 51]), алтаєць, знатник **Кукумир**, («Се мені відкрив Кукумир, великий травознай Алтаю» [6, с. 49] «Але я не доказав про науку відуна Кукумира. Він умів «втягнути» означену траву з буйної глушини тайги, за версту її чув. І вона шептала йому про свою спомогу, про гойну силу» [6, с. 52]), китаєць **Чан Бао** («Мене до сього Хаца наблизилася, а китаєць Чан Бао потвердив моє розуміння. Ми з ним купно топтали неблизький тайговий світ» [6, с. 77]), російський геолог **Кадочніков** («Кадочніков, мій колимський побратим. Дуже вчений чоловік, геолог» [6, с. 197]).

Як бачимо, для названих ЛХА характерним є відповідність їх форми основним фонетичним,

словотворчим та лексичним особливостям мови нації, до якої належить іменованний персонаж.

Розгляд літературно-художніх антропонімів роману «Світован» М. Дочинця дозволяє виявити зв'язки між окремими онімами, повніше розкрити їх конотативні можливості. Автор спону-

є до асоціативно-образного осмислення ЛХА, формує промовисті назви, створює свій художній світ.

Дослідження літературно-художніх антропонімів роману є ще одним кроком до глибшого розуміння творчості письменника.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вегеш А. Інформаційний заряд літературно-художніх антропонімів роману «Вічник» Мирослава Дочинця / Анастасія Вегеш // Записки з ономастики. Збірник наукових праць. Випуск 18. – Одеса: «Астропринт». – 2015. – С. 74 – 83.
2. Вегеш А. Конотативне та функціональне наповнення літературно-художніх антропонімів у романі Мирослава Дочинця «Лис у винограднику» / Анастасія Вегеш // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства. Збірник наукових праць. Присвячується 90-річчю від дня народження професора В. І. Добоша. Випуск 19. – Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2014. – С. 17 – 21.
3. Вегеш А. Промовистість назв романів Мирослава Дочинця / Анастасія Вегеш // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Випуск 2 (32). – Ужгород, 2014. – С. 8 – 12.
4. Вегеш А. Символічні назви героїв у романі «Криничар» Мирослава Дочинця / Анастасія Вегеш // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства. Збірник наукових праць. Випуск 20. – Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2015. – С. 23 – 28.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
6. Дочинець М. І. Світован. Штудії під небесним шатром. Роман-намисто / М. І. Дочинець. – Мукачево: Карпатська вежа, 2014. – 232 с.
7. Дочинець М. І. Синій зошит. Аркуші днів святих / М. І. Дочинець. – Мукачево: Карпатська вежа, 2015. – 184 с.
8. Железняк М. І. Світоглядний код слов'янської антропонімної лексики / І. М. Железняк // Актуальні питання антропоніміки / Відп. ред. І. В. Єфименко. – К., 2005. – С. 76 – 88.
9. Каралкіна Наталія. Штудії Світована [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rionews.com.ua/newspaper/socio/now/n141614338>
10. Кононенко В. І. Мова у контексті культури. Монографія / В. І. Кононенко. – Київ – Івано-Франківськ, 2008. – 390 с.
11. Скрипник Л. Г., Дзятківська Н. П. Власні імена людей: Словник-довідник / Л. Г. Скрипник, Н. П. Дзятківська / [ред. В. М. Русанівський]. – 3-тє вид., випр. – К.: Наукова думка, 2005. – 335 с.
12. <http://www.spadok.org.ua/boykivschyna/viduny-v-mifologichnych-uyavlennyach-boykiv>

Anastasia Vehesh

Specifics of the proper names of the literary heroes in the novel “Svitovan” by Myroslav Dochynets

Summary. The article researches semantic and stylistic potential of the proper names of the literary heroes as the components of artistic and imaginative system in the novel “Svitovan” by Myroslav Dochynets; it also gives a description of the literary names.

Key words: anthroposystem, proper name of the literary hero, vichnyk, world, svitovan.

Одержано 10.06.2016 р.